

LA LITERATURA: UNA APROXIMACIÓ A JAUME I A TRAVÉS DELS
PROJECTES

Carla Peñarroya i Ferrer
Paula Figuerola i Prats
Universitat de València

1. LA CULTURA LITERÀRIA EN L'EDUCACIÓ

La literatura i la llengua són els dos grans eixos que vertebreren el currículum de l'educació secundària obligatòria. Un currículum que ens diu que la finalitat d'aquesta etapa educativa és aconseguir que l'alumnat adquirisca els elements bàsics de la cultura. D'aquesta manera pensem de seguida que l'educació i la cultura són conceptes lligats entre si, que es troben en relació contínua. Però què vol dir realment el terme *cultura*?

Si ens remuntem a l'origen etimològic de la paraula *cultura*, trobem que ve de la paraula llatina *colo* (de *colere*) i significava el cultiu de la terra. Més endavant i amb un sentit metafòric va passar a significar el cultiu de la ment i de l'esperit. Va esdevenir els coneixements i les pautes de conducta socialment apresos. Hui en dia entenem la cultura com un dels factors bàsics en el procés d'integració de la identitat social, i aquest procés es dona sobretot a l'escola. Ací els alumnes interaccionen entre ells i amb l'entorn a través d'unes formes socials i uns sistemes de comunicació estructurats, transmissibles i sotmesos al canvi i a la mutació. Els alumnes estan immersos en la cultura dins l'aula. Però quin tipus de cultura hi ha a les escoles? Actualment els alumnes viuen dins el món de la globalització i diverses vegades perden les nocions de cultura pròpia.

Miquel Reniu afirma que ara per ara les cultures més importants, en especial la cultura dels Estats Units, són les que dominen hegemònicament la xarxa. El cinema, la música i, fins i tot, les formes de viure i d'entendre la cultura dels americans, influeixen més decisivament que mai sobre tot el planeta. És un fet destacat i a tindre en compte que el cinema, la música i les sèries de televisió americanes fan més del 50% dels seus beneficis fora de les seues fronteres. Per a les cultures hegemòniques, el mercat ha esdevingut el planeta, però, per a les cultures com la nostra açò suposa un perill. En alguns estudis s'ha pogut analitzar si la cultura

existent és la més adient per a la formació dels adolescents i s'ha pogut comprovar que molts alumnes coneixen ben poc del seu entorn, saben ben poc de la història i les tradicions dels seus avantpassats, història que explica el que hui en dia són.

L'estudi de Vinyet Panyella en «Els centres d'estudis i els IES: com vincular la recerca local als interessos dels joves», explica que tot i que es reconeix la importància dels aspectes culturals dins l'entorn educatiu, la pràctica real n'és una altra, i que els coneixements del nostre entorn a l'estudi educatiu no són els desitjables per a la nostra cultura. Un altre estudi que trobem en «La cultura i el clima organitzacional a l'Educació Secundària» (TOMÁS *et al.*: 2006) remarca que la millora en l'educació dels IES es basa a centrar la pràctica en el coneixement de la cultura, sobretot en els valors i les conductes que guien l'acció educativa. D'altra banda, s'han fet investigacions en altres lloc fora del nostre territori com és el cas de l'educació en una comunitat quechua a Bolívia. En «La educación como desarrollo de la cultura: experiencia en una comunidad quechua en Bolivia» (GUZMÁN: 1982) tornem a veure que els alumnes estan immersos en un món globalitzat que els fa allunyar-se d'aspectes concrets de la pròpia cultura, i més quan hi ha llengües i cultures que moltes vegades són submises depenent del context en què es troben. Guzmán planteja l'educació com a desenvolupament de la cultura.

És en aquest punt i després d'analitzar articles com aquest i de viure-ho de primera mà, que hem decidit relacionar i enllaçar aspectes culturals en l'educació secundària. En concret, hem volgut treballar un personatge important en la història dels valencians com és Jaume I a través de diversos àmbits d'aprenentatge. Però, sobretot, com a docents de llengua i literatura, ens centrarem en l'aprenentatge d'un aspecte cultural i històric a través de la literatura. Pensem que a través de llegendes, cròniques i còmics els alumnes podran conèixer bona part dels seus valors culturals. Però per dur-ho a terme hem de contribuir a despertar la curiositat de l'alumnat per interessar-se en la seua ubicació geogràfica i en la pertinença a una determinada comunitat social i cultural. És important que els alumnes desenvolupen un sentit crític, aprenguen a buscar informació, a debatre i transmetre els seus coneixements en dinàmiques

de treball. Hem d'apostar per aquelles estratègies didàctiques que atorguen a l'alumnat un paper més actiu i que els ensenyen a treballar en equip. Hui en dia posseïm mètodes com el treball per projectes que poden ajudar l'alumnat al coneixement de diversos aspectes culturals.

2. TREBALL PER PROJECTES

En el cas del plantejament de treballar per projectes com a forma d'organització dels coneixements escolars, podem dir que el seu origen se situa cap a finals del curs 1983-1984. Naix com a necessitat del professorat de cicle mitjà d'analitzar i profunditzar en la teoria i la pràctica de la globalització. És a dir, el professorat no estava satisfet amb la forma de treballar els continguts escolars, ja que hi havia una certa monotonia en la planificació i realització de les activitats. Davant d'aquesta insatisfacció, el professorat es va veure obligat a plantejar-se la necessitat d'entrar en un procés de reflexió i d'anàlisi sobre la pràctica professional, i d'observar si els centres afavorien realment una educació globalitzada. Segons l'article de Martín (2011), la funció dels projectes a l'aula varia en funció dels contextos i els nivells educatius, com també la nomenclatura per fer referència a pràctiques similars: *recerca cooperativa*, *projectes interdisciplinaris*, *projectes de recerca*, *activitats de descoberta*, entre d'altres.

Aquest fet de treballar per projectes als centres implica una innovació tant en l'aprenentatge i ensenyament de l'alumnat com en el del docent. D'aquesta manera, el professorat és el primer que ha de canviar la seua pròpia visió sobre el que és globalitzar, la forma de relacionar-se amb la informació. Seguint Hernández i Ventura (2000) la finalitat del treball per projectes és:

1. Abordar el sentit de la globalització en què les relacions entre fonts d'informació i els procediments per comprendre-la i utilitzar-la siguin portades a terme per l'alumnat.

2. Introduir una nova manera de fer de l'ensenyant, en què el procés de reflexió i interpretació sobre la pràctica siga la pauta de relació entre ensenyar i aprendre.

3. Generar canvis en l'organització dels coneixements; per exemple, com treballar un tema i quina cosa poden aprendre d'aquest, com resoldre'l... El professorat no és l'únic responsable de l'activitat a realitzar, sinó

que la classe té un nivell d'implicació en la mesura que tots estan aprenent i compartint el que s'aprén.

Seguint Martín Garcia (2011), un punt clau pel que fa al treball per projectes és l'aprenentatge significatiu. L'autor parteix del fet que l'alumnat té una percepció global de la realitat que l'envolta, i que l'escola l'ha de considerar a l'hora d'elaborar el currículum per tal de garantir un aprenentatge significatiu i dissenyar un currículum obert. Aquesta modalitat d'articulació dels coneixements escolars és una forma d'organitzar l'activitat d'ensenyament i aprenentatge.

La funció de treballar per projectes és afavorir la creació d'estratègies d'organització dels coneixements escolars, en relació amb el tractament de la informació i la relació entre els diferents continguts al voltant de problemes o hipòtesis que faciliten a l'alumnat la construcció dels seus coneixements. Un projecte ha d'organitzar-se seguint un esquema i unes idees (HERNÁNDEZ & VENTURA: 2000): la definició d'un concepte, un problema general o particular, una temàtica que siga interessant. Per abordar aquest esquema en classe es procedeix a posar èmfasi en l'articulació de la informació necessària per a tractar el problema, objecte d'estudi, i en els procediments requerits per l'alumnat per desenvolupar-lo, ordenar-lo, comprendre'l i assimilar-lo. D'aquesta manera, cal una actitud favorable per al coneixement per part dels aprenents; com també la previsió, per part dels docents, d'una estructura lògica i seqüencial dels continguts per facilitar la seua comprensió.

2.1 ASPECTES A L'HORA DE DESENVOLUPAR UN PROJECTE

En el moment que comencem a treballar hem de tenir clars uns aspectes rellevants per seguir una correcta organització. Molts treballs per projectes s'estructuren al voltant de cinc fases (MARTÍN: 2008). En primer lloc, **detectar temes d'interès**, el projecte s'inicia convidant els estudiants perquè pensin temes que vulguen conèixer a fons amb independència de l'interès del professorat. El tema pot ser extret del currículum oficial, d'experiències anteriors, d'un tema d'actualitat, d'un problema plantejat per l'equip docent, etc. El professorat i l'alumnat han de preguntar-se sobre la necessitat, interès i importància que hi ha per treballar un determinat tema. Una vegada elegit aquest, passarem a

formular interrogants. És una fase orientada a la motivació i implicació de tots els membres del grup. El professorat elabora un dossier d'activitats que reflecteix el plantejament de preguntes abundants per ajudar a obrir el tema. Açò implica els aprenents i determina els reptes que orientaran la recerca.

De forma paral·lela, l'alumnat participa de manera individual o en grups de la tasca d'**elaborar informació**. El grup s'organitza en comissions de treball, cadascuna s'especialitza en una part del projecte. L'alumnat usa fonts d'informació diverses, relació d'idees i contrast d'opinions. Una altra fase que trobem és **sintetitzar la informació**, els estudiants durant el projecte fan un treball creatiu i autònom que es basa en l'estructuració dels coneixements: han d'ordenar-los, relacionar-los i expressar-los de manera entenedora. L'última fase és **avaluar i comunicar els aprenentatges**: el grup fa una valoració de l'aprenentatge adquirit al llarg del projecte i cada comissió de treball comunica a la resta els resultats que ha obtingut respecte als interrogants inicials.

L'alumnat durant el procés del projecte ha de passar per tres moments:

- **Inicial:** coneixement del tema.
- **Formativa:** adquisició de coneixement i aprenentatge.
- **Final:** recapitulació del procés que ha portat a terme el projecte.

Tot açò requereix un clima d'implicació, motivació i interès participatiu del grup de classe, ja que ajuda que els objectius plantejats s'assoleixen i que el projecte vaja avançant amb èxit. Això provoca que l'alumnat augmente el seu rendiment acadèmic. D'altra banda, el fet de treballar per projectes pretén connectar el tema i l'experiència social del grup, això vol dir que l'alumnat donarà resposta a les seues inquietuds i gaudirà i aprendrà alhora, i això portarà a una implicació decisiva.

2.2 L'AVALUACIÓ EN ELS PROJECTES

Com ja hem dit anteriorment, la funció principal de treballar per projectes és possibilitar a l'alumnat el desenvolupament d'estratègies globalitzadores d'organització dels coneixements escolars mitjançant el tractament de la informació. En l'avaluació es pretén, sobretot, veure el procés d'ensenyament i aprenentatge de l'alumnat a partir d'unes situacions en què es planteja a l'estudiant la necessitat de prendre decisions,

reunir informació, etc. D'aquesta manera sobre la relació entre aprenentatge i avaluació es pretén tindre en compte (HERNÁNDEZ & VENTURA: 2000):

1. Conèixer si en aquest marc d'innovació l'alumnat aprèn el que se li pretén ensenyar: un nou sentit d'aprenentatge.
2. Realitzar la correcció detectant el sentit dels errors i de l'aprenentatge realitzat.
3. Detectar el valor significatiu que per a l'alumnat té l'avaluació, quant a experiència nova en el seu procés d'aprenentatge.

Podem veure com l'avaluació és el mecanisme del professorat per poder observar el procés d'aprenentatge i ensenyament que ha tingut l'alumnat al llarg del projecte. En aspectes com la resolució de problemes, recerca d'informació, aprenentatge tant cooperatiu com autònom, presa de decisions, elecció del tema, etc.

2.3 AVANTATGES DE TREBALLAR PER PROJECTES

Segons Hernández i Ventura (2000) i Pozuelos (2007), un dels beneficis que hi ha en treballar per projectes és que l'alumnat construeix el seu aprenentatge mitjançant la recerca i selecció d'informació, la resolució de dubtes i la utilització de recursos d'una manera més racional. A banda, hem de tindre present que també ajuda el fet que els temes siguin motivadors i interessants per a l'alumnat. Si els agraden i s'hi impliquen, crearem un hàbit de treball més dinàmic i actiu, i es durà a terme el desenvolupament de l'autonomia i la capacitat de fer tries i saber negociar. Es produeix el trencament de la idea tradicional del que és aprendre i ensenyar, i es desenvolupa la cooperació i la intel·ligència col·lectiva.

3. PROJECTE NOU D'OCTUBRE

Tenint en compte tot el que hem comentat, hem decidit crear el projecte Nou d'Octubre, que s'emmarca en un centre situat a la comarca de l'Horta Sud i es dirigeix a tot l'alumnat de segon d'ESO on la llengua vehicular és el valencià. La realització del projecte tindrà lloc a les aules del primer pis de l'edifici del centre en cinquena, sisena i setena hora. La durada del projecte és de dues setmanes i mitja. Cal dir que és un projec-

te integral en què totes les àrees treballen conjuntament. La nostra finalitat és transmetre la cultura per a l'ensenyament de la llengua i la literatura a través dels projectes com a mecanisme innovador. I hem elegit la festivitat del 9 d'Octubre perquè podem extraure molts continguts literaris i culturals que giren al voltant d'aquest dia.

3.1 DISTRIBUCIÓ DE LES TASQUES DE LES COMISSIONS

Per dur endavant aquest treball, l'alumnat estarà dividit en sis comissions: arquitectes, periodistes, economistes, dissenyadors, historiadors i restauració. Cada comissió tindrà un dossier d'activitats com a guia i haurà de cercar informació sobre el tema a investigar, seleccionar la informació, fer activitats relacionades amb la tradició, realitzar hipòtesis, etc. Tots aquests aspectes que treballarà l'alumnat finalitzaran amb l'elaboració d'una revista de caràcter divulgatiu, però abans d'açò, es portaran a terme exposicions i programes de ràdio.

Com a professores de valencià ens centrarem en les tasques referides a llengua i literatura, tasques que duen a terme els escriptors i els periodistes. Tot i això, volem deixar-vos unes pinzellades de les activitats que es fan en la resta d'àmbits. En primer lloc, la comissió d'arquitectes haurà de cercar imatges de la ciutat de València al segle XIII i de segles posteriors per comparar diferències i semblances; amb les imatges com a model haurà de recrear la ciutat amb maquetes que s'exposaran en l'exposició final. Els economistes, per la seua banda, buscaran informació sobre el sens de població de la València del segle XIII i faran una comparació del sens dels segles de l'època medieval amb els de l'actualitat, representant-ho mitjançant gràfiques. S'encarregaran de preparar la secció d'economia de la revista, en què explicaran el perquè de l'augment o la disminució de la població. Els dissenyadors investigaran la vestimenta dels musulmans i dels cristians i la relacionaran amb la que usen actualment els pobles que celebren la festa dels moros i cristians. Elaboraran un decàleg amb tots els instruments i armes que utilitzen actualment les festes de moros i cristians i investigaran si té versemblança amb l'origen. Per últim, els de restauració s'encarregaran de buscar els ingredients típics i les formes de «la mocadorà», a més de cercar l'origen

d'aquests aliments i del que signifiquen hui en dia. Proposaran noves formes relacionades amb la cultura valenciana i escriuran les receptes.

Pel que fa a la comissió dels **escriptors**, aquests hauran de fer un xicotet projecte que consisteix a escriure una llegenda per parelles. Les dues més votades apareixeran en la revista final. La resta en l'exposició de Jaume I. Farem activitats inicials i un debat per veure els coneixements previs dels alumnes. Així, els preguntarem si coneixen alguna llegenda i debatem a l'aula sobre les formes de transmissió de les llegendes i sobre els canvis que es generen en la seua forma i contingut amb el pas del temps. Durant dues setmanes es treballaran llegendes sobre Jaume I amb els objectius de conèixer un personatge important en la història dels valencians, despertar l'interès pel segle XIII i veure com es vivia abans i les diferències amb l'actualitat. Les llegendes que es llegiran i s'analitzaran són les següents: «La fermesa del rei», «La rata pinyada», «El rei i l'argenter jueu», «El rei dels oficis», «La sopa d'all», «L'abat de Poblet i l'emperador de la Xina» i «El rei Jaume i l'abat de Poblet».

Ens fixarem, generalment, en les parts de la llegenda, en els personatges, en les descripcions, en els espais i el temps que s'utilitza. I, sobretot, en la visió de l'època i en les intencions que es volen transmetre. En cada llegenda ens centrarem en unes parts concretes segons la temàtica. Així en «La fermesa del rei», «El rei Jaume i l'abat de Poblet» i «El rei i l'argenter jueu» ens fixarem en la visió que es té del caràcter del rei. En «La rata pinyada» i «El rei i l'argenter jueu» ens centrarem en els elements que demostren el caràcter oral i canviant de les llegendes. En «El rei dels oficis» farem una investigació per veure si han canviat molt els oficis que es descriuen i en quina és la intenció de la llegenda. En «L'abat de Poblet i l'emperador de la Xina» buscarem l'origen vertader de la frase feta «enganyar com un xino», frase que s'explica a la llegenda, i cercarem si són certs o s'han mantingut els qualificatius dels barcelonins. En «La rata pinyada» relacionarem la llegenda amb l'escut de la ciutat de València. Si treballem les llegendes coneixeran de manera diferent les nostres tradicions i els nostres costums. Aquests ens permeten explicar d'una manera distinta els llocs, les festes i les tradicions autòctones. Pensem que a través de les llegendes s'ensenya a estimar la riquesa cultural, una riquesa que no s'ha de perdre i que s'ha de mantenir viva. Per acabar,

farem una última activitat en què es relacionarà la crònica amb la llegenda. Compararem la llegenda «El naixement del rei Jaume» i «El bateig del rei Jaume» amb el fragment que es descriu d'aquests dos actes en la crònica. Ens fixarem en la focalització, en els connectors, en la sintaxi, en el punt de vista, etc.

Quant a la comissió dels **periodistes**, aquesta treballarà un còmic que parla de la fundació del Regne de València. S'iniciarà el treball amb qüestions essencials com «On i quan va nàixer Jaume I? Què són els furs? I Al-Azraq? ». Els farem buscar informació sobre la batalla de Muret, els posarem una imatge d'una estàtua de Jaume I que apareix al còmic i hauran de cercar el lloc concret on es troba ara. Una vegada han treballat el contingut del còmic, realitzaran un producte final que serà elaborar una auca amb els fets més importants de Jaume I. A més a més, realitzaran una sèrie de preguntes al programa de ràdio. Preguntaran a la gent del poble, als seus familiars i amics com se celebra la festivitats del 9 d'Octubre i quina importància té Jaume I, entre altres qüestions. Les preguntes es podran dur endavant una vegada ells ja tenen un coneixement més ampli del tema.

4. CONCLUSIÓ

Volem destacar que durant la realització del projecte el docent només guiarà els estudiants sobre la tasca que han de fer. L'alumnat és qui a través de la realització del dossier d'activitats anirà adquirint coneixement i, per tant, a poc a poc, anirà construint el propi ensenyament i aprenentatge. Amb aquest projecte donem a conèixer aspectes d'un personatge i una festivitat a partir de diferents gèneres que recopilen part de la història. Els estudiants treballen i coneixen la seua cultura a través de la literatura d'una manera innovadora que els motiva i els implica en la construcció del seu coneixement. Treballem el 9 d'Octubre des d'un vessant literari i amb un mètode que desenvolupa l'autonomia i el creixement personal de l'alumnat. Trenquem la monotonia de l'escola tradicional i fem que els nostres joves aprenguem amb il·lusió i motivació. Tot per fer créixer l'interès per la nostra llengua i la nostra cultura.

BIBLIOGRAFIA

- GUZMÁN, M. (1982): «La educación como desarrollo de la cultura: experiencia en una comunidad quechua en Bolivia», *Educar* 1, p. 137-159.
- HERNÁNDEZ, F. & M. VENTURA (2000): *La organización del currículum por proyectos de Trabajo: El conocimiento es un calidoscopio*, Barcelona, Graó.
- MARTÍN, X. (2008): *Investigar y aprender. Cómo organizar un proyecto*, Barcelona, Horsori.
- MARTÍN, X. (2011): «Treball per projectes amb servei a la comunitat», *Temps d'educació* 41. p. 57-67. URL: <http://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/viewFile/253377/340142> [10/11/2014]
[data de consulta: 06/11/2014]
- PANYELLA, V. (2010): «Els centres d'estudis i els IES: com vincular la recerca local als interessos dels joves», *Espai Despuig* 6.
- POZUELOS, F. (2007): *Trabajo por proyectos en el aula: descripción, investigación y experiències*, Sevilla, Cooperación Educativa.
- RENIU, M. (2004): «L'esdevenidor de la cultura catalana (en el context de la cultura universal)». URL: <http://www.raco.cat/index.php/FullsMASMM/article/download/116303/147172> [15/11/2014]
- TOMÁS, M. *et al.* (2006): «La cultura i el clima organitzacional a l'Educació Secundària», *Educar* 38, p. 195-225.